

Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri, Bu Seferlere Karşı Koyma Çabaları ve Sonuçları

Middle East-Anatolian Incursions of Timur, Struggles against this Incursion and Results

Saadettin Baştürk*

Özet

XIV. yüzyılın ikinci yarısında, adını taşıyan imparatorluğuyla Semerkant'ta tarih sahnesine çıkan Timur, Ortadoğu-Anadolu tarihi açısından büyük önem arz etmektedir. Timur, 1393–1402 yılları arası Ortadoğu ve Anadolu üzerine, Timurlu olmamış herhangi bir coğrafya bırakmamak düşüncesiyle seferler düzenlemiştir. Timur'un Ortadoğu-Anadolu seferleri döneminde bu coğrafyada bulunan büyük küçük çeşitli siyasi güçlerden bazıları Timur'a destek vererek onunla müttefik olurken bazıları da karşı çıkmıştır. Timur'un Ortadoğu-Anadolu'ya gelmesine karşı çıkan Osmanlılar, Memlûklar ve diğerleri, Timur istilâsına karşı koyabilmek için müttefik olma çabaları içerisinde olmuşlardır. Bu çalışmada Timur'un Ortadoğu-Anadolu seferleriyle birlikte Timur'a karşı koyabilmek için Ortadoğu-Anadolu coğrafyasında bulunan siyasal güçlerden bazıları arasında kurulmaya çalışılan ittifak çabaları ve bunların sonuçları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Timur İmparatorluğu – Ortadoğu – Anadolu - Timur.

Abstract

Timur, who appeared with empire carrying his own name in the second half of nineteenth century, has great importance in terms of middle East –Anatolia .Timur organized incursion to every one of the region in order to take control. In the period of Timur's Middle East-Anatolia incursion, some countries, which were in the this region. Gave support to Timur and were allied to him but some political authorities opposed to this situation. Ottomans, Mamluks and others, which opposed to incursion of Timur, tried to be allied. In this study alliance efforts that were tried to create among some of the political authorities, which were in the Middle East-Anatolia in order to resist Timur and his incursions , and results of these is going to be studied.

Key words: Timur Empire - Middle East – Anatolia - Timur.

* Dr., Balıkesir Üniversitesi - Balıkesir.

Giriş

Ortaçağın sonlarında tarih sahnesine çıkan *Timur*, özellikle Türk-İslâm tarihi açısından oldukça önemli bir yer teşkil eder. Çağatay ulusunun Barulas (Barlas) kabilesi mensubu olup soyu ölümünden sonra, torunu *Uluğ Bey* tarafından, dedesinin mezarı üzerine dikilen *yeşim taşına* kaydedilmiştir. Bu taştaki bilgiye göre *Cengiz Han* ile *Timur*'un soyu birleşmektedir.¹

Timur, daha genç yaşında iken *Maveraünnehir* bölgesinde hakim olan kargaşadan istifade etmek istemiştir. *Doğu Türkistan*'da hüküm sürmekte olan İli Moğollar'ı hükümdarı *Tuğluk Timur*'un 1360 yılında *Maveraünnehir*'e geldiği dönemde burada bulunan bazı beyler bölgeyi terk ettikleri halde O, terk etmeyerek *Tuğluk Timur*'a bağlılığını bildirmiştir. Karşılığında ise atalarının yurdu olan *Keş* ve çevresi kendisine bırakılmıştır.² Nihayet 33 yaşında *Maveraünnehir* bölgesinde giriştiği başarılı mücadeleden sonra, 1365'te *Belh*'i de hakimiyet sahasına alarak, bölgede hakim duruma gelmiştir. Bu bölgede önemli bir güç olan *Moğollar*'ın *Karaunaslar* kabilesi beyi, *Emir Kazgan*'ın torunu, *Emir Hüseyin*'in bertaraf edilmesiyle 9 Nisan 1371 tarihinde *Semerkan*'a gelerek *Çağatay* tahtına oturmuştur.³ Kısa sürede İdil Nehri'nden Ganj Nehri'ne, Tanrı Dağları'ndan İzmir ve Şam'a kadar uzanan coğrafyada kendi adını vermiş olduğu imparatorluğunu kurmuştur.⁴

Timur, hakimiyetine almadığı hiçbir coğrafya bırakmaksızın bir cihan imparatorluğu kurmak gayesiyle hükümdarlığını ilan edişinden hemen sonra çok geniş istila faaliyetine başlamıştır.⁵ Bu gaye doğrultusunda gerçekleştirdiği seferlerden bir bölümü 1393'te başlatıp 1403'te sonuçlandırdığı Ortadoğu-Anadolu seferleridir.

Timur ve faaliyetleri hakkındaki bilginin önemli bir bölümü Farsça ve Arapça kaynaklarda yer almakla birlikte ilk dönem Osmanlı müelliflerinde bulunan kayıtlar da oldukça mühimdir. Bu kaynaklar ışığında araştırmacılar tarafından da kıymetli çalışmalar yapılmıştır. Çalışmamızda, bahsedilen seferler döneminde Anadolu-Ortadoğu coğrafyasındaki siyasi durum nasıldır? Timur'u bu coğrafyaya seferler düzenlemeye teşvik eden başka ne gibi sebepler vardır?

¹ Semenov'a göre, Cengiz Han (ö. 1227), ölümünden evvel dört oğlu arasında ülkeyi taksim ederken Çağatay Han'a Türkistan bölgesini vererek, Barlas başbuğlarından Karaçar Noyan'ı da kabilesi ile birlikte onun hizmetinde bulunmak üzere vazifelendirmiştir. Karaçar Noyan, Timur'un beşinci dereceden atasıdır. Alexander Semenov; "Gür-i Emir Türbesinde Timur'un ve Ahfadının Mezar Kitabeleri", (Çev. Abdulkadir İnan), *Belleten*, XXIV/93, (1960), ss. 139-160. Kafalı'ya göre, Timur'un bilinen en büyük cediti Tumanay, Cengiz Han'ın beşinci dereceden atasıdır. Dolayısıyla Cengiz Han ile Timur'un nesepleri birleşmektedir. Mustafa Kafalı; "Timur"- "Timurlular", *İA*, C. 12/1, s. 336. Berthold'a göre, Moğol ve Orta Asya tarihi ile meşgul olan bazı bilim adamları, Timur'un soyunu küçümseyerek, bu gibi soy kütüklerinin bizzat Timur'un kendisi veya oğulları tarafından kasıtlı olarak meydana getirildiğini ifade etmektedir. Timur'un aşağı tabakadan yol kesici ve asil olmayan bir aileden geldiğini, kendisini asilzade olarak tanıtmak ve Cengiz Han ile aynı soydan geldiğini göstermek için, sahte bir soy kütüğü düzenlemiş olduğunu ifade etmektedir. William Berthold; *Uluğ Bey ve Zamani*, (Çev. Tahiroğlu A. Kurat), İstanbul 1930, s. 14. Aka'ya göre, Timur'un ilk hanımlarının menşei, kız kardeşlerinin yaptıkları evlilikler sonucu asilzade kabilelerle kurmuş oldukları dönürlük münasebetleri, onun ve ailesinin hiçte küçümsenemeyecek kimseler olduklarını göstermektedir. İsmail Aka; *Timur ve Devleti*, Ankara 1991, s. 4. Yücel'e göre ise, Timur'un Barlas kabilesine mensup olduğunu belirtmekle beraber, bu kabilenin Keş taraflarında yurt tutmuş olan Maveraünnehir soylu bir kabile olduğudur. Timur'un kendi soyunu Cengiz Han soyuna bağlama gayretinin de o zamanın siyasi ve sosyal şartları içinde, bölgede bulunan halkın sempatisini kazanabilmek adına ortaya atılan bir iddia olduğunu belirtmektedir. Bu iddiayı ise, Timur'un bölgede Moğol hakimiyeti yerine bir Türk hakimiyeti, Cengiz İmparatorluğu yerine de Timur İmparatorluğunu getirmesiyle açıklamaktadır. Yaşar Yücel; *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402)*, Ankara 1989, s. 4.

² İ. Aka; *Timur ve Devleti*, s. 5.

³ Nizamüddin Şâmî, *Zafernâme*, (Çev. N. Lugal), Ankara 1987, s. 73. Timur Tüzükâtı; *Tüzükât*, (Haz. M. Musa), İstanbul 1339, s. 45-46. İ. Aka; *Timur ve Devleti*, s. 7.

⁴ Musa Şamil Yüksel; "Arap Kaynaklarında Timur", *Bilig*, Güz 2004, ss. 85-126.

⁵ Ömer Halis Bıyıktaş; *Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*, İstanbul 1934, s. 78-79.

Timur tehlikesine karşı özellikle Anadolu merkezli hangi siyasi güçlerce ittifak kurma çabaları gerçekleşmiş ve nasıl sonuçlanmıştır? Timur'un bu seferleri, özellikle Anadolu Türk-İslam tarihi kısmen de Ortadoğu açısından, ne gibi sonuçlar doğurmuştur? Yukarıdaki sorulara cevap bulabilmek adına bir değerlendirme yapılmaya çalışılacağından yoğunlukla Anadolu hakkında bilgi ihtiva eden kaynak eserler ve araştırmalardan faydalanılacaktır.

XIV. Asrın Sonlarında Anadolu ve Ortadoğu'nun Siyasi Durumu:

Timur 1393'te Ortadoğu ve Anadolu üzerine seferlere başladığı zaman bu coğrafyalarda siyasi görüntü şöyle idi: Orta Anadolu'da Kayseri-Sivas bölgesinde, 1381'den beri Eretna Devleti'nin idaresini eline geçiren Kadı Burhaneddin Ahmed bulunuyordu. Kadı Burhaneddin, Orta Anadolu ve Danişmendiye topraklarına sahip olma politikasıyla ortaya çıkmıştı. Osmanlı iktisadi hayatı için büyük önemi haiz Tebriz-Tokat-Bursa ticaret yolunu kontrol edecek önemli merkezleri ele geçirecek kadar güçlü duruma gelmişti.⁶ Konya ve mülhakatında ise, kendilerini Selçuklu devletinin mirasçısı olarak gören bir anlayışla hareket eden, ancak büyük ölçüde Osmanlı tabiiyetine girmiş durumda bulunan Karamanoğulları Beyliği vardı. Karamanoğulları, Kadı Burhaneddin Ahmed Devleti'ne ve Osmanlılara karşı yurtlarında tutunma çabası içerisinde kendileri için bir koruyucu güç aramaktaydı. Anadolu'nun doğusunda Erzincan ve çevresinde ise, bağımsız bir emir şeklinde varlığını devam ettiren Emir Mutahharten (bazı kaynaklara göre ise Taharten) vardı. Emir Mutahharten, Kadı Burhaneddin Ahmed'le mücadele halinde ve Karamanoğulları gibi Anadolu'daki gelişmelerden olumsuz etkilendiğinden kendisi için koruyucu bulma çabası içerisindeydi. Bu sebeple 1386-87 yılından beri de Timur ile ilişki içerisinde bulunuyordu. Anadolu'nun doğu ve güneydoğusunda ise liderliğini Kara Yusuf'un yaptığı Karakoyunlular vardı. Karakoyunlular aynı tarihlerde bölgelerinde nüfuzlarını yerleştirme mücadelesi veren bir Türkmen siyasi teşekkülü idi. Elbistan-Maraş çevresinde de Dulkadiroğulları Beyliği bulunuyordu. Dulkadiroğulları Beyliği, Memlûklü siyasi baskısı altında bunalmış ve çıkacak bir olaydan yararlanmak için fırsat bekliyordu. 1393-94'lerde liderliğini Ahmed Bey'in yaptığı, henüz bir siyasi kuruluş haline gelememiş ve Karakoyunlular'la yaptığı mücadeleyi de kaybetmiş olarak Kayseri-Sivas topraklarında mülteci hayatı sürmekte olan Akkoyunlular mevcut bulunuyordu. Bağdat (Irak-ı Arap)'ta ise, Celayirliler'in son temsilcisi Celayirli Ahmed bulunuyordu.⁷ O da Timur'un baskısına dayanamayarak, memleketini terk ile Memlûklü Sultanlığına sığınmıştı.

Ortadoğu-Anadolu coğrafyasında dikkate değer iki siyasal teşekkül vardı. Bunlardan Ortadoğu'da olanı, merkezleri Kahire olan ve toprakları Anadolu'da Malatya'ya kadar uzanan Memlûklü Devleti idi. Tahtında Sultan Berkuk'un bulunduğu Çerkez asıllı Memlûk Devleti, güçlü dönemlerinden birini yaşıyordu ama ülkede taht mücadeleleri de eksik değildi.⁸ İkincisi ise, Anadolu'nun batı uçlarında ve Rumeli'de kazandığı büyük muvaffakiyetler sonucu, bütün Anadolu'da siyasi birlikteliği sağlama gayreti içerisinde olan, 1389'dan beri tahtında Yıldırım Bayezid'in bulunduğu Osmanlı Devleti vardı.⁹ Bayezid, Osmanlı Devleti'nde köklü değişiklikler yapmanın yanı sıra Anadolu'da büyük bir askeri ve siyasi harekâta girişmişti. Yıldırım Bayezid, Karamanoğlu Aleaddin Ali Bey'in önderliğini yaptığı, Anadolu Türkmen Beyliklerinin

⁶ İ. Hakkı Uzunçarşılı; "Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed", *Belleten*, XXII/126, (1968), ss. 191-245. Yaşar Yücel; *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II*, Ankara 1991, s. 139-140.

⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı; *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988, s. 3.

⁸ Y. Yücel, *Timur'un Seferleri*, s. 3-4.

⁹ Mehmed Neşri; *Kitâb-ı Cihân-nümâ (Neşri Tarihi)*, C. I, (Haz. F. R. Unat-M. A. Köymen), Ankara 1987, s. 343. Hoca Sadedin Efendi; *Tacü't Tevârih*, C. I, (Haz. İsmet Parmaksızoğlu) Eskişehir 1992, s. 190-191.

Osmanlılara karşı direnişini (Osmanlılar'ın Anadolu hakimiyetine karşı gösterdikleri) kırarak onları tamamen etkisiz hale getirme ve Anadolu'da siyasi birliği Osmanlı hakimiyeti altında sağlama hareketini sürdürüyordu. Bu doğrultuda 1390-92 arasında, Anadolu'nun batı taraflarında bulunan Aydın, Saruhan, Germiyan, Menteşe, Teke ve Hamid Türkmen Beylikleri'nin hakimiyetlerine son verilmiş Batı Anadolu'yu Osmanlı hakimiyetine almıştı. Yıldırım, 1390 sonbaharında ise Karamanoğulları topraklarına girerek Konya'ya kadar sokulmuş, beyliği Osmanlılar'a tâbi hale getirmişti. 1392 ilkbaharında da Candaroğulları Beyliği topraklarına girerek beyliğin, Sinop hariç, büyük bir bölümünü Osmanlı topraklarına katmıştı. Ancak Yıldırım Bayezid'in Anadolu siyasi birliğini sağlama yolundaki bu faaliyetleri, Anadolu Türkmen Beylikleri hanedan mensuplarının Osmanlılara karşı husumetini arttırmıştı. Dolayısıyla bu hanedan mensuplarından bazıları çeşitli yollarla Anadolu'yu terk edtiler, 1386-87'den beri Anadolu'nun şarkında, güçlü bir şekilde beliren Timur'un yanına sığınmışlardı. I. Bayezid'in Anadolu'daki Türkmen beyliklerine son verme faaliyeti, Orta Anadolu'yu elinde tutan önemli bir güç olan Kadı Burhaneddin Ahmed'i Osmanlılar'ın tazyiki altında bulunan siyasi teşekküllerin koruyucusu durumuna getirmiştir. Hatta Kadı Burhaneddin, Orta Anadolu'da hakimiyet tesis edebilmek adına I. Bayezid'le 1392 yazında yaptığı Kırkdilim Savaşı'nı kazanmıştı. Bu başarı Kadı Burhaneddin Ahmed'i Orta Anadolu'da daha da etkin bir siyasi güç haline getirmişti.¹⁰ Ayrıca Kadı Burhaneddin Ahmed'in, Memluklu mülkü olan Malatya'yı ele geçirmesi, O'nu Memluk Sultanlığı ile de siyasi mücadele içerisine itmişti.¹¹

1393 kışında Mazenderan'ı ele geçiren Timur'un, Orta Asya'dan hareketle Anadolu ve Ortadoğu üzerine sefer düzenlemesinde, bu coğrafyalarda mevcut yukarıda bahsedilen siyasi parçalılık vaziyeti oldukça önemlidir. Cihangirlik iddiasındaki Timur'un Anadolu-Ortadoğu coğrafyasını istila etmesi için çok uygun bir zemin oluşturmaktaydı.

Yukarıdakilerde başka Timur'u bu bölgeyi ele geçirmeye iten sebeplerden üzerinde pek durulmayan şu durum oldukça önemlidir. Cihangirlik iddiasıyla ortaya çıkan Timur, üzerine sefer düzenlediği bütün toprakların Cengiz Han ve ahfadına ait olduğu ve kendisini de buraların doğal mirasçısı olduğunu düşüncesiyle hareket etmesidir. Bu düşünce doğrultusunda Timur, atideki Orta Asya liderlerinin kurduğu gibi bir imparatorluk kurmuştur. Timur'un imparatorluğu yerleşik değil daha çok göçebe yaşayan kuvvetlere dayanmakta idi. Timur'un siyasi, dini, ekonomik ve sosyal açıdan birçok avantaj vaat eden Anadolu ve Ortadoğu'yu istila etme, (kendisinden önceki Moğol İlhanelileri'nde da görüldüğü gibi) düşüncesi oldukça önemlidir. Timur'un Ortadoğu ve Anadolu üzerine seferler düzenlerken hedeflerinden birisinin de bu noktalar olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Timur'un Anadolu ve Ortadoğu hakkındaki bu anlayışını bir benzerini daha sonra tarih sahnesine çıkan Akkoyunlu Uzun Hasan ve Şah İsmail'de de açık bir şekilde görmek mümkündür. Bütün bu siyasi durum ve düşünceden sonra Timur, 1393 sonu 1394 yılı başında Anadolu'ya girmiştir.

¹⁰ Y. Yücel, *Timur'un Seferleri*, s. 4.

¹¹ Münecimbaşı Derviş Ahmed Dede Efendi, *Sahâifü'l-Ahbâr (Münecimbaşı Tarihi)*, C. I, İstanbul 1868, s. 60-61. Mehmed Hemdemî Solakzâde; *Solak-zâde Tarihi*, C. I, (Haz. V. Çabuk), Ankara 1989, s. 55-60. Köprülü, M. Fuad; *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, İstanbul 1981, s. 130-135. Mustafa Akdağ; *Türkiye'nin İktisadi İctimai Tarihi*, C. I, İstanbul 1995, s. 262. Tuncer Baykara; *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Ankara 1988, s. 29. Paul Wittek; *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, (Çev. F. Arık), İstanbul 1947, s. 10-11. Ömer Lütfi Barkan; "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstila Devrinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, C. II, (1942), ss. 279-386. Halil İnalcık; "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti Üzerine Bir Tetkik Münasebetiyle", *Bellekten*, XV/60, (1951), ss. 629-690.

Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferlerine Karşı Kurulmaya Çalışılan İttifaklar:

Mazenderan ve Fars'ı zapt ettikten sonra Timur, 1393 Ağustos'unda Bağdat üzerine yürümüştür. Bağdat'da Celayirlilerin son temsilcisi olan Sultan Ahmed'e değerli hediyeler göndererek hakimiyetini tanınmasını istemiştir. Timur'dan korkan Sultan Ahmed bunu zahiren kabul etmiş ama hakikatte kabul etmiştir. Ancak Timur'a karşı koyacak gücü kendisinde de göremediğinden Dimaşk (Şam)'a yönelmiş oradan da Memluk Sultanlığına sığınmıştır.¹² Bunun üzerine Timur da arkasında Timurlu olmamış bir yer bırakmak için Anadolu ve Suriye'ye yönelmiş öncelikle Bağdat'a yürümüştür.

Timur'un Bağdat kapılarına gelip dayanması, Anadolu ve Ortadoğu'da bulunan siyasi teşekküller için büyük bir tehlike doğurduğundan bu tehlike karşısında tedbir almak için Anadolu merkezli ittifak kurma çalışmaları başlamıştır. İlk ittifak girişimi de Sivas ve Kahire arasında doğmuştur.¹³ Timur'a karşı koyabilmek için bir taraftan ittifak çalışmaları başlamışsa da diğer taraftan Anadolu'da bulunan bazı Türkmen beyliklerinde memnuniyet yaratmıştır. Zira kendilerini Osmanlılara ve Memlûklara karşı koruyabilecek büyük bir güç ortaya çıkmıştır. Bu sebeple Timur'un gelişi Anadolu'da bulunan diğer siyasi teşekküllerden olan Karamanoğulları, Dulkadiroğulları ve Erzincan Emirliği'nde büyük bir sevinç doğurmuştur. Timur, Bağdat'ı ele geçirdikten sonra kuzeye doğru harekete geçerek Tekrit Yaylası'na geldiğinde Erzincan Emiri, Karamanoğlu, Dulkadiroğlu, Karakoyunlu ve Akkoyunlu beyleriyle¹⁴ Sivas-Kayseri hakimi Kadı Burhaneddin Ahmed'e haber göndererek hakimiyetini tanımlarını istemiştir. Ayrıca Memluk Sultanı Berkuk'a da kalabalık bir elçilik heyeti göndererek kendisine itaat etmesini bildirmiştir.¹⁵ Timur, daha gelecek cevapları beklemeden ileri harekâtına devam etmiştir. Güneydoğu Anadolu'ya gelerek Musul, Mardin ve Diyarbakir'i fethedip, Van Gölü'nün kuzeyindeki Aladağ'a gelmiştir. Ahlat'ı da ele geçiren Timur, Van Gölü çevresine inmiş, Van şehrini ele geçirdiği sırada Erzincan Emiri Mutahharten'nin elçisi çeşitli hediyelerle gelmiştir. Emir'in itaat ettiğini ve mektuptaki isteklerin de kabul edildiğini Timur'a bildirmiştir. Karamanoğlu Alaeddin Bey de Timur'un mektubuna, Kadı Burhaneddin ve I. Bayezid'den intikam almak için, itaat ettiği cevabını vermiştir.¹⁶ Alaeddin Bey mektubunda, Timur'a bağlılığını bildirmenin yanı sıra, ister Ortadoğu ister Anadolu hangi tarafa yürüyecek olursa olsun O'na yardım edeceğini de ifade etmiştir. Dulkadiroğlu Suli Bey de gönderdiği elçileriyle Timur'a bağlılığını bildirmiş ve onu Suriye üzerine yürümeye davet etmiştir.¹⁷

Memluk Sultanı Berkuk'un Timur'a cevabı ise nezdine gelen elçileri öldürmek olmuştur. Timur da bunun üzerine Suriye'ye yürüme kararı almıştır. Kadı Burhaneddin de Timur'un kendisine itaat isteğini reddettiği gibi gelen mektubun bir suretini Memluk Sultanı Berkuk'a, bir suretini de Bayezid'e göndermiş ve Timur'a karşı ittifak kurma yolunda teşebbüslere girişmiştir. Kadı Burhaneddin'in bu çabaları kısa zamanda sonuç vermiş, Bayezid-Berkuk-Toktamış-Kadı Burhaneddin arasında bir ittifak kurulmuştur. Çok geçmeden kendisine karşı kurulan ittifakı öğrenen Timur, bu ittifakı parçalamak üzere harekete geçmiş ve Sivas'a doğru yönelmiştir. Ancak Erzurum'a kadar gelen Timur'un birden bire geri dönmüştür. Çünkü Timur, ittifakın kuzeydeki

¹² Y. Yücel; "XIV. XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Hakkında Araştırmalar II, Türkiye ve Yakınoğu Üzerinde 1393-1394 Timur Tehlikesi", *Bellekten*, XXXVII/146, (1973), ss. 159-190.

¹³ Aşıkpaşazâde; *Aşıkpaşazâde Tarihi*, (Neşr. H. N. Atsız), İstanbul 1992, s. 5-6. Y. Yücel; Timur'un Seferleri, s. 14-15.

¹⁴ İ. Hakkı Uzunçarşılı; *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988.

¹⁵ Y. Yücel; "Timur'un 1393-1394 Seferi", s. 167-168.

¹⁶ Göde Kemal; "Ankara Savaşına Kadar Osmanlı-Karamanlı Münasebetleri", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 4, (1999), ss. 63-87.

¹⁷ Y. Ziya Özer; Timur'un Yaptığı İşlere Toptan Bir Bakış, *Bellekten* (1945), IX/36, ss. 423-467.

üyeyi Toktamış'ı bertaraf etmek için Altın Ordu üzerine gitmeye karar vererek Anadolu'yu terk etmiştir. Zira Timur, Anadolu'ya girdiğinde güneyden Memlûk, kuzeyden ise Altın Ordu kuvvetlerinin üzerine geleceğini, dolayısıyla iki ateş arasında kalacağını hesap ederek, Anadolu içine yürüyüşünü kesmiş, kendisine karşı kurulan ittifakın kuzeydeki tek üyesi Toktamış'ı saf dışı etme hareketına yönelmiştir.

Timur'un Anadolu ve Ortadoğu seferini yarıda keserek Altın Ordu üzerine gitme sebebi kuzey sınırını güvence altına almak istemesidir. Zira 1391'deki Kunduzca savaşı¹⁸ Toktamış'ın mukadderatını kesin olarak tayin etmemişti. Etrafında topladığı kuvvetlerle Deşt-i Kıpçak'ta yeniden büyük bir güç haline gelen Toktamış, Timur'a karşı kurulan bölgesel ittifaka da katılmıştı.¹⁹ Ayrıca Toktamış, Timur'un Şirvan taraflarındaki topraklarına saldırıya geçtiği gibi 1394-95 yıllarında bütün gayretini Berkuk ile sağlam münasebetler kurmaya harcamıştır. Toktamış'ın bu girişimlerini haber alan Timur, Deşt-i Kıpçak hareketi için hazırlıklara başlamış ve 1395 Şubatında da Toktamış üzerine sefere çıkmıştır. 14 Nisan 1395'te Terek Irmağı kıyılarında Toktamış'ı bir kez daha yenilgiye uğratmışsa da onu ele geçirememiştir.²⁰ Buna üzülen Timur, Toktamış'ın yeniden kuvvet toplayarak üzerine gelmesini engellemek için, Özü (Dinyeper) ırmağı taraflarına yürüyerek Toktamış ile birlikte hareket eden kabileleri yağmalamış, onları Balkanlara doğru sürmüştür. Timur ileri hareketına devamlı Ejderhan ve Berke Sarayı üzerine yürümüş, ciddi bir mukavemet görmeden buraları da ele geçirmiştir. Bu seferiyle Timur, Altın Ordu Hanlığı'na çok büyük bir darbe indirerek Altın Ordu'nun bütün gücünü hemen tamamen yok etmiştir. Dolayısıyla dörtlü ittifaktan birisi bertaraf edilmiştir. Ancak Timur'un bu faaliyeti, gelecekte Orta Asya, Güneydoğu Avrupa, Anadolu, Yakındoğu ve Rusya açısından çok geniş kapsamlı sonuçlar doğurmuştur. Timur'un kazandığı bu zafer Altın Ordu'nun geleceğini tayin etmiş, Avrupa ve Orta Asya arasındaki ticarete büyük bir darbe vurmuş, eski ticaret yolları kapanmıştır.²¹

Terek Savaşı zaferi Timur'a, Anadolu ve Ortadoğu'yu istila düşüncesini uygulama alanına koyma olanağını sağlamıştır. Eğer Timur, Terek Savaşı'nda Toktamış'a karşı başarı sağlayamamış olsaydı, 1243'teki Köseadağ savaşı sonrası Moğollar tarafından Anadolu'da sergilenen sosyo-ekonomik ve siyasi anarşi devri bir kez daha Timur'la geri gelmeyecekti. Zira Anadolu, Osmanlı idaresi altında süratle siyasi birlik ve beraberliğe kavuşacak, Ortadoğu büyük bir yağmaya maruz kalmayacaktı. Ayrıca Timur Terek Savaşı'nı kazanarak, uzun vadede Ruslara da yardım etmiştir. Çünkü Altın Ordu Devleti artık Ruslar'ın güneye yayılması için bir tampon olmaktan çıkmış, Orta Asya ve Kafkasya ileride Rusların istilasına açık bir hale gelmiştir.²² Rusya'nın Orta Asya ve Kafkasya'yı istilası Türk-İslâm tarihi açısından telafisi günümüzde bile mümkün olmayan yaralar açmıştır.

Toktamış meselesini hallederek kuzey sınırlarını güvence altına alan Timur, 1395-1396 kışında I. Bayezid'e gönderdiği mektupta Anadolu ve Ortadoğu ile ilgili niyetini açıklamıştır. *"Semerkant'tan haber geldi ki, Toktamış Han ülkemiz çevresinde tahribata girişmiştir. Bunun üzerine Deşt-i Kıpçak ve Özbek diyarına büyük bir ordu ile dönmeyi kararlaştırdık. Sizin de işittiğiniz gibi onun üzerine yürüyerek Allah'ın yardımı ile adamakıllı te'dip ettik ve tüm ordusunu ve ma'iyet-i erkânını kılıçtan geçirdik. ...Ordumuzu topladığımız ve her türlü savaş hazırlıklarına giriştiğimiz, Toktamış ülkesi hakim ve valilerinin kulağına gidince darmadağın oldular. Bazıları kaçarak Keşe Denizi ve Kırım surlarına sığındılar. Allah'ın yardımıyla onların durumları*

¹⁸ Şerafeddin Ali Yezdi; *Zafername*, C. I, (Çev. M. Abbas), Calcuta 1887, s. 389-393.

¹⁹ İ. Hakkı Uzunçarşılı; Kadı Burhaneddin Ahmed, s. 194-195.

²⁰ Y. Yücel; "Timur'un 1393-1394 Seferi, s. 178-179.

²¹ Yezdi; *Zafername*; I, s. 551. A. Yu. Yakubovskiy; *Altın Ordu ve Çöküşü*, (Çev. H. Eren), Ankara 1992, s. 181.

²² Yakubovskiy; *Altın Ordu ve Çöküşü*, s. 182.

büsbütün bozuldu. Bundan sonra, şu sırada Şirvan ülkesi kışlaklarında kışlamış bulunuyoruz. Biliniz ki; bu yaz Aladağ Yaylasında yaylayacağım ve Şam (Suriye) tarafına yürümeyi kararlaştırmış bulunuyorum. Bu sebeple birbirimize yakınlaşacağımızdan, siz de, kendi durumunuzu bize bildiriniz. Halen güney yönünden Derbend'e muttasıl olan Samuran ve Ab-ı Samur'da bulunmaktayım. Eğer sizin tarafınızdan bu tarafı bilen tüccar ve seyyah gelirse, her türlü rüsûmdan muaf tutarak sizin âsar-ı sıdkınızın tezâhüratını gözleyeceğiz. Bizim dostluğumuzu kabul ettiğiniz takdirde, bunu kuvveden fiile getiresiniz. Şayet sizin sadakatiniz gerçekleşmez ise Allah'ın izniyle büyük bir ordu ile üzerinize yürürüz. Bu arada duyduk ki, Toktamış kaçarak Özi (Dinyeper) ırmağından geçmiş Kefe deryası sahilindeki surların eteğine girmiştir. Siz eğer, kafirlerle olan cenginizden başarı kazanırsanız, ben bu taraftan, siz o taraftan bu gibi mütemerridlerin def'i için harekete geçelim. Geçen yıl Irak-ı Arab bölgesine gittiğim zaman (1393-94) Şam tarafına, adı sanı bilinmeyen bir Çerkez oğlancığı (Berkuk) için hediyeler ve elçiler gönderdik, işittiğimiz üzere elçileri haksız yere öldürttü. Şimdi Deşt-i Kıpçak işleri yoluna girdiği için Şam ülkelerine hareket etmeği tasarlıyoruz. Allah'ın izni ile o Çerkez oğlancığının cezasını vermeyi düşünüyoruz. Sivas kadıcığı (Kadı Burhaneddin Ahmed) kendisinin hiçbir kuvveti olmadığını bildiği halde kafasını bozmuş ve Çerkez oğlancığı ile dostluğa girmişse de (burada bölgesel ittifaktan söz edilmektedir) ona da haddini bildireceğiz.²³ Timur bundan sonra haberleşmenin devam etmesi arzusunu da belirterek sözlerine son vermektedir. Timur'un bu mektubundan, I. Bayezid'i kendisine karşı yapılmış olan bölgesel ittifaktan çıkmaya zorlamak suretiyle, ittifakı parçalama çabası içinde olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Ancak Timur bunu başaramamış ve Semerkant'a dönerek Hindistan seferine çıkmıştır.²⁴

Timur'un Hindistan seferinde bulunmasından istifade eden ittifak üyeleri, onunla işbirliği halinde bulunan ve onu Anadolu ve Ortadoğu üzerine yürümeye teşvik Türkmen siyasi teşekkülleriyle mücadeleye girmişlerdir. Timur tarafından yurtlarından uzaklaştırılan Karakoyunlular ve Celayirliler de ata yurtlarına yeniden sahip olabilmek amacıyla mülklerinde kalan Timurlular ile mücadeleye başlamışlardır. Ayrıca ittifak üyeleri, ittifakı pekiştirmek için münasebetlerini de arttırmışlardır. Bu düşünceden hareketle 1395-96'da I. Bayezid, Kahire'ye önemli miktarda hediyelerle birlikte Zeyneddin Sefer Şah önderliğinde bir elçilik heyeti göndererek, 1394'lerde kurulan bölgesel ittifakın yürürlükte olduğunu göstermiştir. Sultan Berkuk da Tolunî Ali Şah'ı Osmanlı başkentine göndermek suretiyle karşılık vermiştir.²⁵ Bu yıllarda Kahire ile Sivas arsında da devamlı olarak elçilik heyetleri gidip gelmiştir. Timur'un, ittifak üyelerinden her birine ayrı ayrı mektuplar göndermek suretiyle kendisine karşı oluşan ittifakı dağıtabilme girişimi sonuç vermediği gibi ittifak üyeleri arasındaki bağları daha da kuvvetlendirmiştir. Ayrıca Sultan Berkuk, sınır naiplikleri arasında geniş çaplı değişiklikler yaparak, Timur'la işbirliği halinde olan ve Memlûk Sultanlığı aleyhine çalışmalarda bulunan Arap kabilelerini cezalandırmıştır. Dulkadiroğlu Suli Bey'i de Timur'un yanındaki çalışmalarından dolayı Halep naibi aracılığıyla ortadan kaldırttığı²⁶ gibi Karamanoğulları'nı Osmanlılara karşı koruma politikasını da bıraktığını açıklamıştır.

Kadı Burhaneddin de Berkuk gibi hareket ederek, Anadolu'yu ele geçirmek için Timur'u tahrik ve teşvik eden Karamanoğulları Beyliği ve Erzincan Emirliği'ne karşı harekete geçmiştir. 1394 sonbaharı ve 1394-95 kışını tamamen Karamanoğulları Beyliği ile mücadele ederek geçiren Kadı Burhaneddin, beyliğin birçok kalesini ve toprağını ele geçirmiştir. Nihayet Niğde Kalesi'ne

²³ Yezdi; *Zafername*, s. 545-546.

²⁴ Y. Yücel; "Timur'un 1393-1394 Seferi", s. 183-184.

²⁵ Y. Yücel; *Timur'un Seferleri*, s. 27.

²⁶ Y. Yücel; *Timur'un Seferleri*, s. 59.

sığınan Karamanoğlu Aleaddin Ali Bey barış istemiş ve sulh yapılmıştır.²⁷ Bu barıştan sonra Kayseri'ye gelen Kadı Burhaneddin 1395 baharında, Timur'a katılanlardan ikincisi olan ve akınlarını Sivas taraflarına yönelten, Mutahharten'e karşı hücumu geçerek, Erzincan'a girmiştir. Mutahharten'e ait Ezdebir, Sis ve Burtuluş kalelerini ele geçirerek Sivas'a dönmüştür. Ancak Kadı Burhaneddin'in bu bölgeden çekildiğini gören Mutahharten bu kaleleri yeniden teslim alınca, Kadı Burhaneddin tekrar Mutahharten üzerine yürüdü ise de O, savaşı kabul etmeyerek geri çekilmiştir. Hatta Kadı Burhaneddin'in bu son seferinde yanında Akkoyunlu Ahmed Bey de bulunuyordu. Nitekim Kadı Burhaneddin, Erzincan Emirliğini tamamen kontrol altına almak amacıyla Bayburt'a kadar ele geçirdiği yerleri Akkoyunlu Ahmed Bey'e vermiştir. Bu arada Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey, kardeşi Ahmed Bey'e karşı isyan ederek Mutahharten ile birlikte hareket etmeye başlamıştı. Akkoyunlu Ahmed Bey 1398 yazında Kadı Burhaneddin'den sürüleri için otlak istemiş ve sonbahara kadar olmak şartıyla almıştır. Böyle bir durumun oluşmasını kabullenmeyen Kara Yülük Osman Bey, Kadı Burhaneddin'le mücadeleye girişmiştir. Nihayetinde 1398 yazında Kara Yülük Osman tarafından Kadı Burhaneddin Ahmed öldürülmüştür.²⁸ Timur'a karşı Anadolu ve Ortadoğu'nun en aktif savunucusu konumunda olan Kadı Burhaneddin Ahmed'in ölümü aynı zamanda, Timur'a karşı oluşturulan bölgesel ittifak ve işbirliği döneminin de sonu olmuştur.

Bu hadise Timur'u ve Anadolu'daki taraftarlarını oldukça sevindirmiştir. Kara Yülük Osman'ın bu başarıyı elde etmesinde, kaynaklarda yer almasa da, Timur'un ona destek vermesinin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Zira Kara Yülük Osman'ın bu olaydan sonra Timur taraftarı olarak hareket ettiği görülmektedir. Kadı Burhaneddin'in ölümünden memnun olanlar arasında I. Bayezid de yer almaktadır. Çünkü I. Bayezid, öteden beri Anadolu'nun siyasi bütünlüğünü sağlama çabalarına karşı en büyük rakip gördüğü Kadı Burhaneddin'in siyaset sahnesinde çekilmesiyle doğuya doğru ilerleme engelini ortadan kaldırdığını görerek harekete geçmiştir. Hatta hareketini Memlûklü toprakları üzerine de çevirmiştir. Yıldırım Bayezid'in bu hareketi Timur'un Anadolu'ya gelişi ile başlayan, Timur'a karşı ittifak dönemini tamamen sona erdirmiş, bölgedeki dostluk ve işbirliği yerini kuşku ve düşmanlığa bırakmıştır.

1397 yılında Osmanlılarla Karamanoğulları arasında vuku bulan Akçay savaşıyla Karamanoğlu Aleaddin Ali Bey'i ortadan kaldırarak oğulları Ali ve Mehmed'i Bursa'ya hapsedmiştir. I. Bayezid, hem ölen Kadı Burhaneddin'in yerini doldurmak hem de Anadolu'da siyasi birliği temin edebilmek amacıyla, önce Amasya'yı ardından da Sivas'ı topraklarına katmıştır. 1399 yılında da Memlûk Sultanı Berkük'un ölümünden faydalanan I. Bayezid, Fırat bölgesine inerek Memlûk Sultanlığı'na ait olan Malatya, Darende ve Divriği'yi ele geçirmiştir. Böylece I. Bayezid, Anadolu'nun siyasi birliğini sağlama yolunda büyük adımlar atmışsa da, yaptığı hareketlerle dostlarını kaybetmiş, Timur'a karşı savunmada tek başına kalmıştır. Anadolu ve Ortadoğu'da ortaya çıkan yeni siyasi görüntü Timur'un bu coğrafya düzenleyeceği sefer için oldukça uygun bir zemin hazırlamıştır. Osmanlı hükümdarının bu denli hareket etmesinde ise Timur'un çok uzaklarda, Hindistan'da, bulunmasının büyük bir etkisi olmalıdır. Ayrıca, Osmanlı hükümdarının bu hareket tarzıyla Timur'a gücünü göstermek istemesi de bir başka önemli husustur. Çünkü bu gelişmelerle Timur Osmanlıların gücünü görecek, Anadolu ve Ortadoğu'ya sefer düzenleme hususundaki düşüncesinde değişiklikler olabilecektir.

Hindistan seferini başarı ile sonuçlandırın Timur, buralarda kendince düzen sağlamanın ardından bir süre Semerkant'ta kaldıktan sonra 1399 Eylül ayında İran'a doğru yönelmiştir. 1399-

²⁷ Aziz b. Erdeşir Esterebâdi; *Bezm ü Rezm*, (Haz. M. Öztürk), Ankara 1990, s. 466-467. Osman Turan; *İstanbul'un Fethinden Evvel Yazılmış Tarihi Takvimler*, Ankara 1984, s. 34.

²⁸ Esterebâdi; *Bezm ü Rezm*, s. 474-475.

1400 kışını Karabağ'da geçirdiği sırada Azerbaycan, Gürcistan ve Irak-ı Arab'da sindirme faaliyetlerinde bulunmuş, geride hiçbir tehlike kalmadığına kanaat getirince Anadolu'ya doğru sefere çıkmıştır.²⁹ Timur'un Anadolu ve Otadoğu'ya inebilmesi açısından; Kadı Burhaneddin ile Berkuk'un ölümüyle Memlûklarda çocuk yaşta biri olan Ferec'in tahta geçmesi ve Memlûk Devleti içindeki taht mücadeleleri önemle dikkate alınması gereken husustur. Ayrıca Osmanlı hükümdarı I. Bayezid'in Anadolu'da gerçekleştirdiği ilhakin bölgede yarattığı memnuniyetsizlik, en önemlisi de Timur'a karşı oluşturulan bölgesel ittifakın dağılması, Timur'un bu defaki Anadolu-Ortadoğu seferinde pek büyük bir güçle karşılaşmayacağına işaret etmektedir.

Timur'un Azerbaycan'a gelmesi ile yurdunu terk eden Karakoyunlu Kara Yusuf Bey ile önce Musul'a sonra ise Bağdat'ta kalmayı kendisi için tehlikeli görerek Musul'a gelmiş olan Celayirli Sultan Ahmed, birlik olarak yeniden Bağdat'a gittiler. Ancak onlar, Bingöl'e gelmiş olan Timur'un Sivas'a doğru gitme niyetinde olduğu haberini alınca, Memlûklara sığınmaya karar vererek Halep'e doğru yola çıktılar. Halep naibinin kendilerini kabul etmeyerek yollarını kesmesi üzerine savaşmak zorunda kalmışlar ise de Memlûkların Halep naibini yenmişlerdir. Ancak bu hadise Karakoyunlu Kara Yusuf ile Celayirli Sultan Ahmed'in Timur tehlikesine karşı Memlûklara sığınma ümitlerini yok etmiştir. İki kader arkadaşı, Timur'un Sivas'ı ele geçirerek şehri yağma ve talan etmesinden sonra güneye doğru inmekte olduğunu öğrenince be defa Osmanlı hükümdarı I. Bayezid'e sığınmışlardır.³⁰

Timur'un 1399-1400 yıllarında Anadolu'ya gelmesiyle, Osmanlı hükümdarı I. Bayezid arasında gidip gelen elçi ve mektuplar, cihan imparatorluğu için yarışan iki hükümdar arasında barışı mümkün kılmamıştır. Timur'un doğudan Anadolu'ya girerek Bingöl yaylasında bulunduğu sırada Bayezid'in, Anadolu'da adeta Timur adına ileri karakol görevi yapmakta olan Emir Mutahharten'in merkezi Erzincan üzerine yürümesini Timur, Anadolu üzerine tasarladığı istila seferi için meşru bir hareket olarak değerlendirmiştir. 1396 yılında Niğbolu Savaşı ile Haçlı ordusunu müthiş bir mağlubiyete uğratan Osmanlı hükümdarı, bu sayede büyük bir şöhret de kazanmış olduğundan Timur tehlikesine fazla aldırmış olmayarak, İstanbul kuşatmasına ağırlık vermiştir. I. Bayezid'in İstanbul kuşatmasıyla meşgul olmasını iyi değerlendiren Timur, 1400 yazında Sivas üzerine düşmüş, şiddetli bir taarruzdan sonra Sivas'ı ele geçirerek, şehirde büyük bir kıyım yapmış ve şehri ateşe vermiştir. Timur bu hareketiyle, Osmanlılara karşı hem bir güç gösterisi yapmak istemiş, hem de bu gücü gören Bayezid'in kendisine itaat edeceğini düşünmüştür. Timur'un Sivas'ı çok rahat ele geçirmesi, I. Bayezid'in Timur tehlikesini fazla önemsemediğini açıkça göstermektedir.

Timur'un Sivas'a inmesinde yanında bulunan Erzincan Emiri Mutahharten, Akkoyunlu Kara Yülük Osman ve diğer Anadolu Türkmen beylikleri hanedan üyelerinin şüphesiz büyük rolü vardır. Sivas'ı istila eden Timur, daha sonra Dulkadir Türkmenleri'nin elinde bulunan Elbistan'ı istila etmiştir. Osmanlıların idaresinde bulunan Malatya'yı istila etmiş ve buranın idaresini yanında bulunan Kara Yülük Osman'a vermiş, istila hareketini Memlûk toprakları üzerine çevirmiştir. Timur'un Memlûk toprakları üzerine yürümesi için Bunun için de kendine göre sebepleri vardı.³¹ Timur, Berkuk'un ölümünden sonra Memlûkların içine düştüğü kargaşayı öğrenmiş, Memlûklar'dan daha güçlü olan Osmanlılarla karşılaşmadan evvel bu durumdan faydalanmayı düşünmüştür. Ayrıca, 1393 yılında Bağdat'ı ele geçirdikten sonra Berkuk'a gönderilen elçisi öldürüldüğü gibi, Toktamış üzerine yürüdüğünde, Karakoyunlu Kara Yusuf

²⁹ Y. Yücel; "Timur Tarihi Hakkında Araştırmalar I, Timur'un Yakınoğu ve Türkiye ile Olan İlişkilerine Dair Gözlemler", *Belleten*, XL/158, (1976), ss. 249-280.

³⁰ Faruk Sümer; *Kara Koyunlular*, C. I, Ankara 1992, s. 62.

³¹ Cüneyt Kanat; "Memlûk-Timurlu Münasebetleri, Ortadoğu'da Hakimiyet Mücadelesi", *Türkler*, V, Ankara 2002, ss. 134-143.

tarafından esir alınan, Timur'un yakınlarından Avnik Kalesi hakimi Atlamış da,³² Kahire'ye gönderilerek orada hapsedilmiş bulunuyordu.³³ Timur, Berkuk'tan Atlamış'ı istemesine rağmen alamamış ve Timur'un Bağdat'ı istilasını esnasında kaçan Bağdat hakimi Celayirli Ahmed, Memlûkler tarafından hüsn-ü kabul görmüş, bütün ısrarlarına rağmen kendisine teslim edilmemişti.

Timur Malatya'da bulunduğu sırada, Memlûklu tahtına henüz yeni geçmiş olan çocuk yaştaki Ferec'e şu içerikteki mektubu göndermiştir. "*Ben Şam arazisine yabancı bir asker getirmek istemiyorum, siz artık daha ilerisine gitmeyin, Atlamış'ı derhal gönderin ta ki ben de elçi öldürdüğünüzden dolayı günahınızı affedeyim ve memleketinizi selâmete bırakayım.*"³⁴ Ferec bunu kabul etmediği gibi Kahire'ye doğru yola çıkan Timur'un elçilerini Halep'e varır varmaz hapsedirmiştir. Bunun üzerine Timur, daha evvel kendisine karşı oluşturulan ittifaka da katılmış olan Memlûk topraklarına girmiştir. Behisni, Halep, Hama, Humus şehirlerini birbiri ardına ele geçirerek 1401 yılı Ocak ayında Dımaşk önlerine geldiğinde, Ferec'in şehri terk ederek Kahire'ye gitmesine bakmadan, şehri ele geçirerek büyük bir yağma hareketine girişmiş ve Ferec'e de şu mektubu göndermiştir. "*Siz bizim, işlerimizde nasıl hazm ve ihtiyatla hareket ettiğimizi ve her meselede himmetimizin ne kadar âli olduğunu gördünüz, anladınız; merd olanları her işte fena bir hareketle bulunmaktan men eden gayret ve namustur ve padişahların memleket fethetmekten takip ettikleri gaye de budur; başka bir şey değildir. Biz birçok defalar Atlamış'ı istedik, siz görmediniz ve bu hususta o kadar bahane ortaya attınız ve ayak dirediniz ki bizim buraya kadar gelmemize sebep oldunuz.*"³⁵ Bu hadiseden sonra Timur, ordularını Akka'ya kadar istila yapmak üzere göndermiş, kendisi de Karabağ'a gitmek üzere Urfa üzerinden Mardin'e hareket etmiştir. Mardin Hâkimi Melikü'z-Zahir Mecdeddin İsa Timur'a karşı mücadele vermişse de şehrinin yağmalanmasını engelleyememiştir. Mardin'i ele geçirmek için fazla zaman harcamak istemeyen Timur, buranın ablukasının devamını Kara Yülük Osman'a bırakarak Irak'a yürümüştür.³⁶ Bu esnada Bağdat'ta, Osmanlı hükümdarının yanına sığınmış olan Celayirli Sultan Ahmed yerine Memlûklu hakimiyeti mevcut bulunuyordu. Memlûkların direnmesine direnişine rağmen 1401 Temmuz ayında Bağdat'ı yeniden istila eden Timur, burada o zamana kadar görülmemiş tahribat yaptıktan sonra Tebriz'e doğru yola çıkmıştır.³⁷

Timur'un bu faaliyetleri esnasında I. Bayezid'in, Osmanlı toprakları için büyük tehlike teşkil eden Timur'a karşı kayda değer tedbirler almayarak İstanbul kuşatmasıyla meşgul olduğu görülmektedir. I. Bayezid, toprakları Timur tarafından istila edilirken sadece Memlûklar ile ittifak yapmak istemiş ve Kahire'ye birçok hediyelerle elçiler yollamıştır. I. Bayezid'in, kararlılıkla yaptığı tek iş Timur'un bütün ısrarlarına rağmen Celayirli Ahmed ve Karakoyunlu Yusuf'u ona teslim etmeyerek koruması altında tutmasıdır. Bu da Timur ve Osmanlılar arasında zuhur edecek olan savaş için zahiri sebeplerden birisi olacaktır.

Yıldırım Bayezid ile Timur arasında birbirlerini tehdide varan karşılıklı çok sert mektuplaşmaların nihayetinde 28 Temmuz 1402 tarihinde Osmanlılar ile Timur arasında Ankara Savaşı vuku bulmuştur.³⁸ Osmanlılar açısından sonuçları bir süre çok ağır olan bu savaşta Timur

³² Yezdî, *Zafernâme*, II, s. 200.

³³ Yezdî, *Zafernâme*, II, s. 234.

³⁴ Nizamüddin Şâmî; *Zafernâme*, (Çev. N. Lugal), Ankara 1987, s. 265.

³⁵ Şâmî; *Zafernâme*, s. 276.

³⁶ Sadettin Baştürk; "Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri Döneminde Mardin" *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu (26-28 Mayıs 2006 Mardin) Bildirileri*, İstanbul 2006.

³⁷ İ. Aka; *Timur ve Devleti*, s. 26-27.

³⁸ İsmail Aka; "Timur'un Ankara Savaşı (1402) Fetihnâmesi", *Belgeler XI/15, (1981-1986)*, ss. 1-23.

Osmanlılara karşı büyük bir başarı sağlamış,³⁹ Anadolu'nun hemen bütününi kendi yöntemleriyle hakimiyeti altına alarak Anadolu-Ortadoğu seferlerinde önemli ölçüde başarı ortaya koymuştur. Yaklaşık sekiz ay Anadolu'da kaldıktan sonra⁴⁰ 1403 yılı Mart ayı sonlarına doğru devlet merkezi olan Semerkant'a doğru yola çıkmıştır.

Sonuç:

Netice olarak, cihan imparatorluğu kurmak ve bunun için Timurlu olmayan bir coğrafya bırakmamak gayesiyle tarih sahnesine çıkan Timur çeşitli coğrafyalara seferler düzenlemiş ve önemli bir bölümünü de istila etmiştir. Yukarıda aktarılan bilgiler ışığında Timur'un Anadolu ve Ortadoğu üzerine seferler düzenlemesinde şu hususlar önemle dikkate alınması gereken hususlardır. Yurtları ellerinden alınan ve Timur'a siyasi mülteci olarak sığınmış bulunan Anadolu'daki Türkmen siyasi teşekkülleri hanedan ailesi mensuplarının Timur'u Anadolu-Ortadoğu üzerine sefer düzenlemesi için tahrik etmeleri. Timur'un da Anadolu ve Ortadoğu coğrafyasındaki siyasi parçalanmışlığı cihangirlik iddiası doğrultusunda değerlendirmek istemesi ve hususta kendisine en büyük rakip gördüğü Osmanlı ve Memlûk siyasi gücünü yok etmek istemesi oldukça önemli noktalarlardır.

Yukarıdaki gerekçeleri doğrultusunda başlatmış olduğu 1393-1403 yılları arası Ortadoğu-Anadolu seferlerinde Timur önemli ölçüde başarı sağlamıştır. Timur'un Anadolu-Ortadoğu seferleri kendi siyasi hakimiyeti açısından olumlu sonuçlanmışsa da Anadolu-Ortadoğu açısından oldukça olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Timur'un Anadolu-Ortadoğu üzerine düzenlediği seferlerde başarı sağlamış olmasında kendisine karşı oluşturulmaya çalışılan ittifak girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanması oldukça önemlidir. Bu ittifak girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasının sebepleri yukarıdaki bilgiler ışığında şunlardır. Anadolu ve Ortadoğu'daki siyasi teşekküllerin Timur tehlikesini tam anlamıyla fark edememeleri. Timur'a karşı ittifak kurma girişiminin öncüsü olan Kadı Burhaneddin Ahmed'in Akkoyunlu Kara Yülük Osman tarafından öldürülmesi. Osmanlılar'ın Anadolu'da siyasi birliktelik sağlayabilme noktasında giriştiği hareketin müttefikler arasında doğurduğu memnûniyetsizlik. Osmanlıların Kafkaslardan gelen tehlike yerine İstanbul'u fethetme işine ağırlık vermesi. Memlûklar ile Osmanlılar arasında, Sultan Berkûk'un ölümü ve Memlûklar'ın kendi içlerindeki taht mücadeleleri nedeniyle tam bir ittifak sağlanamaması. Altın Ordu Devleti'nin Timur'a karşı Anadolu ve Ortadoğu'daki müttefiklerinde yeterince destek alamayarak Timur tarafından dağıtılması şeklinde ifade edilebilir.

Timur'a karşı kurulmaya çalışılan ittifak çabalarının başarısızlıkla sonuçlanması Anadolu ve Ortadoğu'nun Timur istilasına uğramasına sebebiyet vermiştir. Anadolu ve Ortadoğu'da gerçekleşen Timur istilasının öncelikle Anadolu Türk-İslâm tarihi kısmen de Ortadoğu açısından doğurduğu sonuçlar geniş bir tarihi perspektifle değerlendirildiğinde ise şunları ifade etmek mümkündür.

Daha evvel Köseadağ Savaşı ile Anadolu siyasi kargaşa dönemine sürüklenmişti. Timur'un bu seferleriyle hem Anadolu hem de Ortadoğu siyasi, iktisadi ve ictimâî açıdan büyük bir kargaşayla karşı karşıya kalmıştır. Ortadoğu ve Anadolu 100 yıl önceki haline tekrar dönmüştür. Timur orduları, mamur bir hale getirilmeye çalışılan Ortadoğu ve Anadolu'yu yakıp yıkarak harabe hale getirmişlerdir. Anadolu'da yeni sağlanmış görünen siyasal birlik bozulmuş, Anadolu yeniden siyasi mücadelelerin yaşandığı bir coğrafya haline bürünmüştür. Siyasal varlıklarına Osmanlılar tarafından son verilen Anadolu Türkmen beylikleri yeniden canlanmıştır. Ortadoğu-

³⁹ Saadettin Baştürk-Kenan Ziya Taş; "Fetret Dönemi ve Sonuçları", *Türkler*, IX, Ankara 2002, ss. 252-258.

⁴⁰ R. G. de Clavijo; *Anadolu, Orta Asya ve Timur*, (*Kadis'ten Semerkant'a Seyahat*), İstanbul 1993, s. 47.

Anadolu Müslüman kentlerinde Timur'un yapmış olduğu yağma ve talan yüzyıllarca telafi edilememiştir. Osmanlılar'da bir fasıla-ı saltanat döneminin doğmasına sebebiyet vermiştir. Türk-İslâm alemleri için büyük bir fitne merkezi olan ve ortadan kaldırılması bir an meselesi haline gelen Bizans rahat bir nefes alma dönemi bulmuş, ömrü 50 yıl daha uzamıştır.

Timur'un Ortadoğu-Anadolu seferlerinden hareketle Moğollarla Türkler arasında yaşanan hadiseler ve sonuçları açısından şu hususlar da oldukça ehemmiyetlidir.

Timur'un Ortadoğu ve Anadolu seferleri, tarihte göçebe devlet geleneği ve ordu yapısına (bozkır devlet anlayışı ve ordu yapısı) sahip devletlerin, yerleşik devlet geleneği ve ordu yapısına sahip devletlere karşı kazanmış olduğu son zafer olarak değerlendirilebilir. Göçebe devlet geleneği ve ordu yapısına dayalı kurulmuş olan devletlerden Akkoyunlular ve Safeviler, yerleşik devlet geleneği ve ordu yapısına sahip olan devletlere karşı Timur'un bu seferlerindeki gibi bir başarı daha elde edememişlerdir.

Bir başka açıdan Timur'un bu seferleri, Moğollar'ın Türk-İslâm devletlerine karşı kazandığı son başarı ve ayrıca son zararlı faaliyet olmuştur. Zira Moğollar'ın Türk-İslâm dünyasına Timur'un Ortadoğu ve Anadolu seferleri döneminde yaşattığı ağır ıstıraptan başka büyük zararlar verdiği dönemler de olmuştur. 1141 Katvan Savaşı bunlardan sadece birisidir. Bu savaş, bütün düşmanlara karşı İslâm dünyasının koruyuculuğunu üstlenmiş olan Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılışına zemin hazırlamıştır. Yine Moğollara karşı kaybedilen 1243 Köseadağ Savaşı da Haçlı dünyasına karşı cihad ve gaza vazifesini yürüten Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılmasına sebebiyet verdiği gibi Anadolu uzunca bir süre siyasi kargaşa içerisinde kalmıştır. Ayrıca, izledikleri hoşgörülü siyaset anlayışlarıyla Türklerin İslâmiyet'e girişlerinde büyük yeri olan Abbasi Halifeliği'ne de 1258 yılında son veren Moğol İlhanlı Devleti olmuştur. Timur'un Altın Orda Devleti üzerine yaptığı amansız seferler sonucu, bu devletin çöküntüye itilmesi, Orta Asya'da yüzyıllardır gözü olan Rusların bu coğrafyaya inmesine ve burada bulunan Türklerin yüzyıllarca Rus boyunduruğu altında kalmasına sebebiyet vermiştir.

Devletini kurduğu günden itibaren cihangirlik iddiasında olan Timur, dünya nizamını sağlamayı kendisine amaç edinmişti. Ancak ortaya koyduğu istila hareketi değerlendirildiğinde faaliyetlerinin hiç de bu doğrultuda olmadığı görülmektedir. Timur'un çok geniş bir coğrafyada gerçekleştirdiği istila faaliyeti açıkça şunu ortaya koymaktadır. Cengiz Han saltanatının olanca parlaklığıyla yeniden kurulmasını temin etmek ve bu saltanatın başına da Cengiz Han oğulları yerine Timur oğullarını yerleştirebilmektir. Timur bu hususta da yöntemini iyi tayin edememiştir. Zira sadece askeri yöntemlerle istila ettiği coğrafyalarda hakimiyet tesis edebileceğini düşünerek yanılmıştır.

KAYNAKÇA

Aka, İsmail; "Timur'un Ankara Savaşı (1402) Fetihnâmesi", *Belgeler*, XI/15, (1981-1986), ss. 1-23.

Aka, İsmail; *Timur ve Devleti*, Ankara 1991.

Akdağ, Mustafa; *Türkiye'nin İktisadî İctimaî Tarihi*, C. I-II, İstanbul 1995.

Aşıkpaşazâde; *Aşıkpaşazâde Tarihi*, (Neşr. H. N. Atsız), İstanbul 1992.

Aziz b. Erdeşir Esterebadi; *Bezm ü Rezm*, (Haz. M. Öztürk), Ankara 1990.

Barkan, Ö. Lütfi; "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstila Devrinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, C. II, (1942), ss. 279-386.

Baştürk, Sadettin-Taş, Kenan Ziya; "Fetret Dönemi ve Sonuçları", *Türkler*, IX, Ankara 2002, ss. 252-258.

- Baştürk, Sadettin; "Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri Döneminde Mardin" *I. Uluslar arası Mardin Tarihi Sempozyumu (26-28 Mayıs 2006 Mardin) Bildirileri*, İstanbul 2006.
- Baykara, Tuncer; *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Ankara 1988.
- Berthold, William; *Uluğ Bey ve Zamanı*, (Çev. Tahiroğlu A. N. Kurat) İstanbul 1930.
- Bıyıktaş, Ö. Halis; *Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*, İstanbul 1934.
- Clavijo, R. de Gonzales; *Kadis'ten Semerkant'a Seyahat (Anadolu Orta Asya ve Timur)*, (Çev. Ö. R. Doğrul, Sadeleştiren. K. Doruk), İstanbul 1993.
- Göde, Kemal; "Ankara Savaşına Kadar Osmanlı-Karamanlı Münasebetleri", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı. 4, (1999)*, ss. 63-87.
- Hoca Sadedin Efendi; *Tacü't Tevârih*, C. I-II, (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), Eskişehir 1992.
- İnalçık, Halil; "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti Üzerine Bir Tetkik Münasebetiyle", *Belleten, XV/60, (1951)*, ss. 629-690.
- Kafalı, Mustafa; "Timur", "Timurlular", *İA, C. XIII/I*, ss. 336-370.
- Kanat, Cüneyt; "Memlük-Timurlu Münasebetleri Ortadoğu'da Hakimiyet Mücadelesi", *Türkler, V*, Ankara 2002, ss. 134-143
- Köprülü, M. Fuad; *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, İstanbul 1981.
- Mehmed Hemdemî Solakzâde; *Solak-zâde Tarihi*, C. I-II, (Haz. V. Çabuk), Ankara 1989.
- Mehmed Neşri; *Kitâb-ı Cihân-nümâ (Neşri Tarihi)*, C. I-II (Haz. F. R. Unat-M. A. Köymen), Ankara 1987.
- Müneccimbaşı Derviş Ahmed Dede Efendi; *Sahâifü'l-Ahbâr (Müneccimbaşı Tarihi)*, C. I-II-III, İstanbul 1868.
- Nizamüddin Şâmî; *Zafernâme*, (Çev. N. Lugal), Ankara 1987.
- Özer, Y. Ziya; "Timur'un Yaptığı İşlere Toptan Bir Bakış", *Belleten (1945), IX/36*, ss. 423-467.
- Semenov, Alexander; "Gür-i Emir Türbesinde Timur'un ve Ahfadının Mezar Kitabeleri", (Çev. A. İnan), *Belleten, XXIV/93, (1960)*, ss. 139-160.
- Sümer, Faruk; *Kara Koyunlular*, Ankara 1992.
- Şerafeddin Ali Yezdî; *Zafernâme*, C. I-II, (Çev. M. Abbas), Calcuta 1887.
- Timur Tüzükâtî; *Tüzükât*, (Haz. M. Musa), İstanbul 1339.
- Turan, Osman; *İstanbul'un Fethinden Evvel Yazılmış Tarihi Takvimler*, Ankara 1984.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı; "Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed" *Belleten, XXXII/126, (1968)*, ss. 191-245.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı; *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988.
- Witteck, Paul; *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, (Çev. F. Arık), İstanbul 1947.
- Yakubovskiy, A. Yu.; *Altın Ordu ve Çöküşü*, (Çev. H. Eren), Ankara 1992.
- Yımanç, M. Halil; "Bayezid I", *İA, C. II*, ss. 370-371.
- Yücel, Yaşar; *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. I-II, Ankara 1991.
- Yücel, Yaşar; *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları 1393-1402*, Ankara 1989.
- Yücel, Yaşar; "Timur Tarihi Hakkında Araştırmalar I. Timur'un Yakın-doğu İle İlişkilerine Dair Gözlemler (1394-1400)", *Belleten, XL/158, (1976)*, ss. 249-286.
- Yücel, Yaşar; "Timur Tarihine Dair Araştırmalar II. Timur'un Türkiye ve Yakın-doğu İlişkilerine Dair Genel Gözlemler 1400-1402", *Belleten, XLII/166, (1978)*, ss. 239-299.

Yücel, Yaşar; “XIV-XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Hakkında Araştırmalar II. Türkiye ve Yakındoğu Üzerinde 1393/1394 Timur Tehlikesi”, *Belleten*, XXXVII/146, (1973), ss. 159-190.
Yüksel, M. Şamil; “Arap Kaynaklarında Timur”, *Bilig Dergisi*, Güz 2004, ss. 85-126.